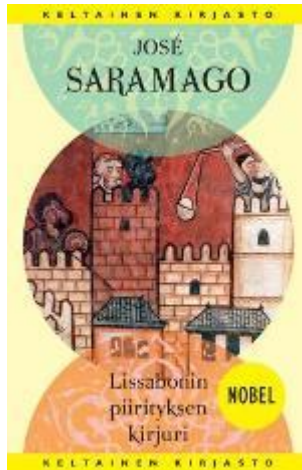

José Saramago: Lissabonin piirityksen kirjuri

Vaihtoehtoisen historian piirileikki RIITTA VAISMAA (1.1.2016)

Oikolukija tekee satunnaisesta päähänpistosta yhden sanan muutoksen Lissabonin vuoden 1147 piiritystä koskevaan teokseen. Kun kyllä muuttuu eiksi, historiankirjoitus horjahtaa. Luotetun oikolukijan käsistä teos pääsee suoraan painoon, joskin virhe huomataan ennen kirjan levitystä ja teos saa asiasta kertovan lisäliuskan väliinsä. Saramagon mielikuvitus on taas lennossa. Useimmiten on nautinto seurata niin vaihtoehtoisen historian syntyä kuin kaikkea sitä, mitä oikolukija Raimundo Silvan elämässä tahallisen virheen jälkeen tapahtuu. Tarkkana saa kuitenkin olla, jotta ajatus pysyy eri aikatasot sekoittavassa juonessa mukana.

Tuorein José Saramagon (1922-2010) suomennettu teos *Lissabonin piirityksen kirjuri* on kirjailijan varhempaa tuotantoa. Se on ilmestynyt portugaliiksi 1989. Nobelistin teoksia on suomennettu eri järjestyksessä kuin ne ovat ilmestyneet. Edellinen vuoden 2012 suomennos *Ricardo Reisin viimeinen vuosi* ilmestyi alkujaan vuonna 1984. Näissä Saramagon tavaramerkiksi muodostunut persoonallinen tyyli ja omintakeinen kielioppi ovat vaikeammin lähestyttäviä kuin 2000-luvulla ilmestyneissä teoksissa. Kirjailija kehitti omalaatua ilmaisuaan jatkuvasti.

Lissabonin piirityksen kirjuri eletään jota kuinkin teoksen ilmestymisaikaa, joka tapauksessa 1980-lukua. Vielä tarvitaan kynän kanssa työskentelevää oikolukijaa, käytössä ovat kirjoituskoneet ja lankapuhelimet. Toisaalta eletään myös 1100-lukua, Lissabonin piirityksen aikaa. Ajat Saramago onnistuu kietomaan yhteen jopa niin, että kirjailijan tunnetusti pitkissä virkkeissä ollaan

kummassakin ajassa. Satojen vuosien takainen mahdollinen tai mahdoton historia ja sen romaanin nykyajassa tapahtuva kirjoittaminen vuorottelevat ja solmiutuvat toisiinsa.

Raimundo Silva pelkää kustantajan tapaamista, kun hänen virheensä on tullut ilmi. Kustantamo on palkannut oikolukijoiden paimentajaksi nuorehkon naisen, tohtori Maria Saran. Silva odottaa rangaistusta, mahdollisesti jopa työnsä loppumista.

Yllättäen Silvan tempaus kiehtoo Maria Saraa, se puhuttelee hänen huumorintajuun. Niinpä hän tuuppaa Silvan kirjoittamaan toisen historian Lissabonin piirityksestä. Mitä olisi tapahtunut, jos Jerusalemiin matkalla olleet ristiretkeläiset eivät olisi asettuneet portugalilaisten tueksi, kun nämä pyrkivät valloittamaan kaupungin maureilta takaisin? Jos kyllä olisi todellakin ei.

Silva on melkoisen tehtävän edessä. Hän toistaa useasti, ettei hän ole kirjoittaja vaan oikolukija. Tehtävä alkaa kuitenkin kiinnostaa, samoin Maria Sara. Kiinnostus osoittautuu molemminpuoliseksi, vaikka alkuun Maria Sara on yksinkertaisesti utelias tietämään, mikä oudosti käyttäytyvä jo harmaantuva poikamies oikein on miehiään.

Raimundo Silva hämmästyä itsekin, mitä hänen mielikuvituksensa saa aikaan. Maria Saran innostamana tekstiä alkaa syntyä, Lissabonia piiritetään vielä vahvistamattoman kuninkaan johdolla monin eri taktiikoin. Piirittäjien joukossa syntyy romanssi, joka vertautuu ovelasti Raimundo Silvan ja Maria Saran kohtaamiseen ja rakastumiseen. Kirjailijan sarkastinen suhtautuminen itse sotaan samoin kuin uskontoihin on luettavissa niin riveiltä kuin rivien välistä.

Saramago on aina leikitellyt kertojalla. Kaikkietävä kertoja on *Lissabonin piirityksen kirjurissamonien* romaanien tapaan me, paikoin jopa minä. Tällä kertaa Saramagon leikki laajenee tavallaan kahdeksi kaikkietäväksi kertojaksi, kun Silvakin hyvin tietää, mihin Lissabonin piiritys johtaa ja minkä täytyy olla myös vaihtoehtoisen historian lopputulema. Varsinainen kertoja tietää toki paljon enemmän ja muustakin kuin vain kaupungin piirityksestä.

Saramago yllättää päähenkilönsä. Hän kehittää myös Raimundo Silvalle itselleen vaihtoehtoisen historian. Paitsi että Silva osoittautuu taitavaksi sananiekaksi, hän pystyy hylkäämään pinttyneet tapansa ja heittäytymään niin kirjoittamaansa kuin myös muuttamaan oman elämänsä suunnan. Rinnan Lissabonin piirityksen kanssa saamme seurata mitä kauneinta rakkauskertomusta. Raimundo Silvan ja Maria Saran romanssi etenee

äärettömän intelligenttinä keskusteluna. Intiimit ilot Saramago kertoo sulokkaan häveliäästi.

Luin Lissabonin piirityksen kirjurin kiinnostuneena jälleen kerran Saramagon mielikuvituksen lennosta. Sukelsin uuteen teokseen tietoisena siitä, että en tартunut helppoon luettavaan. Hämmästyin suuresti, kun luin Pekka Jäntin *Keskisuomalaisessa* ja *Savon Sanomissa* julkaistun kitkerän kritiikin. Minä en lukenut enkä osaa vielääkään lukea teosta Jäntin tapaan kirjailijan katkeruutena kaatuneesta neuvostokommunismista, jonka romahdus julkaisuaikana lienee ollut selvästi näkyvillä. Toki on tiedossani, Saramagon itsensä julistamana, että hän on ateisti, pasifisti ja kommunisti. Lissabonin piirityksen kirjuri ei kuitenkaan missään tapauksessa ole pamfletti.

Jäntti summaa arvostelunsa näin: "Vaikka Saramago oli demokratiaa halveksuva ylimielinen änkyrä, kirjoitti hän usein hulpean lumoavaa proosaa. *Lissabonin piirityksen kirjurissataiturimaisuus* taantuu kuitenkin teinimäisine provokatiivisuuksineen (kristitty sotilas sivaltaa sokean muslimivanhuksen pään poikki, Portugalin kansallissymboli viisikilpi on "paska") niin propagandistisen mustavalkoiseksi, ettei romaania voi suositella kuin kirjailijan taipumattomille faneille." Mielelläni lukeudun fanien joukkoon ja voin hyvin suositella romaania kaikille, jotka viitsivät nähdä vaivaa lukemisestaan ja haluavat heittäytyä fantasian lentoon.

Antero Tiittulan suomennos *Lissabonin piirityksen kirjurista* oli ehdolla vuoden 2015 Jarl Helleman -palkinnon saajaksi.

José Saramago: *Lissabonin piirityksen kirjuri (História de Cerco de Lisboa)*. Suom. Antero Tiittula. Tammi 2015. 393 s.